

BISEKSUELE IDENTITEITEN: TUSSEN VERLANGEN EN PRAKTIJK^o

Anita Kuppens*

Dit artikel is een verslag van een kwalitatief en explorerend onderzoek naar bisexualiteit. Aan de hand van twintig interviews bleek het mogelijk onderscheid te maken in twee vormen van bisexualiteit: parallelle en seriële bisexualiteit. Vervolgens wordt de ontwikkeling van biseksuele identiteiten beschreven waarbij gelet is op de aspecten sekse, leeftijd, klasse en etniciteit. In de analyse van de gegevens is de nadruk komen te liggen op de variabelen leeftijd en sekse. Ten slotte zijn de mate waarin geïnterviewden hun seksuele identiteit accepteren, de mate van openheid ten opzichte van anderen en de meest voorkomende vooroordelen beschreven.

Maatschappelijke en wetenschappelijke achtergrond¹

De Westerse samenleving wordt gedomineerd door denken over seksualiteit met behulp van elkaar uitsluitende categorieën als heteroseksualiteit en lesbische/homoseksualiteit, mannelijkheid en vrouwelijkheid. Hier binnen nemen biseksuelen een marginale en vooral onzichtbare positie in. Biseksuelen horen zowel bij maar staan ook buiten de conventionele seksuele categorieën. Ze worden met betrekking tot hun seksuele identiteit noch door lesbiennes/homoseksuelen, noch door heteroseksuelen serieus genomen en geven daarom afhankelijk van de sociale omgeving blijk van hun seksuele identiteit. Het dilemma van sommigen is dat ze geen sociale identiteit hebben met betrekking tot hun seksuele oriëntatie (Paul, 1984; 1985; Zinik, 1985).

De dominante opvatting over een seksuele identiteit in de sociale werkelijkheid is het idee dat deze dichotoom (heteroseksueel of lesbisch/homoseksueel) en onveranderbaar is. Veranderingen in een seksuele identiteit worden als bedreigend ervaren voor de manier waarop mensen zichzelf en anderen waarnemen. Dit heeft consequenties voor iemand die zich als biseksueel ervaart en benoemt. Zij² zal weinig bevestiging voor haar identiteit vinden. Gebrek aan sociale bevestiging kan het behouden van een biseksuele identiteit problematisch maken.

¹ De aanleiding voor het onderzoek was een vraag van de Stichting Bisexualiteit Nederland ingediend bij de Wetenschapswinkel van de Katholieke Universiteit Nijmegen. De stichting signaleert dat sommige biseksueel georiënteerde vrouwen en mannen problemen ervaren in het accepteren van hun seksuele oriëntatie, mogelijk door vooroordelen die in de maatschappij leven. Het onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met de afdeling Lesbische en Homostudies van de KUN.

² Waar zij staat kan ook hij gelezen worden.

* Drs A.C.M. Kuppens, Voorstadlaan 19a, 6541 AB Nijmegen. Junior-onderzoeker bij het Centrum voor Vrouwenstudies, afdeling Lesbische en Homostudies Katholieke Universiteit Nijmegen. Onderzoek is gefinancierd door de Wetenschapswinkel van de KUN.

^o Geaccepteerd voor publicatie 3 maart 1996.

Biseksuelen worden geconfronteerd met vooroordelen van zowel heteroseksuele als lesbische/homoseksuele zijde. Vooroordelen ontstaan over groepen die afwijken van de heersende norm, in dit geval heteroseksualiteit, en door gebrekkige informatie. Sinds begin jaren negentig is een aantal boeken en artikelen verschenen waarin niet óver biseksuele vrouwen en mannen wordt geschreven, maar waarin zij zelf aan het woord zijn. Naar aanleiding van de AIDS-crisis kon het bestaan van biseksualiteit niet langer worden ontkend en ontstond er een verregaande negatieve beeldvorming rond voornamelijk biseksuele mannen. Er werd een grotere noodzaak gevoeld deze negatieve beeldvorming te doorbreken (Evans, 1993; Hansson, 1990; Hutchins en Kaahumanu, 1991).

In wetenschappelijke theorieën is ook lang gedacht in eerder genoemde elkaar uitsluitende categorieën. Met behulp van theorieën van Freud kon men zich voor het eerst afvragen in hoeverre seksuele identiteiten biologisch vaststaande identiteiten zijn. De ontwikkeling tot een volwassen heteroseksueel persoon was volgens Freud psychologisch en werd niet uitsluitend biologisch bepaald. Iedereen was 'polymorf pervers' en had een aangeboren biseksuele aard die mede door ervaringen uit de kindertijd tijdens de puberteit werd omgeboogen tot een heteroseksuele of lesbische/homoseksuele object-keuze. Onder zijn invloed werd de scherp getrokken lijn tussen 'normaal en gezond' en 'abnormaal en pervers' minder eenduidig. Hiermee werd een eerste aanzet gegeven voor het denken over seksuele identiteiten als verworven in de ontwikkeling (constructionistisch) en niet als biologisch gegeven (essentialistisch).

In het denken in de elkaar uitsluitende categorieën heteroseksualiteit en lesbische/homoseksualiteit kwam nog meer verandering met het onderzoek van Kinsey en medewerkers (1948; 1953). Seksuele oriëntaties werden door hem opgevat als een positie op een zevenpuntsschaal, waarbij nul exclusief heteroseksueel betekent in psychologische reacties en gedrag gedurende het leven van een bepaald persoon, en zes exclusief lesbisch/homoseksueel. Alle waarden tussen nul en zes vertegenwoordigen een bepaalde combinatie van heteroseksuele en lesbische/homoseksuele psychologische reacties en gedrag. In het onderzoek van Kinsey et al. (1948; 1953) is het onderwerp niet geweest op wat voor manier personen seksuele aantrekking tot de eigen en seksuele aantrekking tot de andere sekse interpreteren. Wanneer het gaat om een seksuele identiteit zijn niet alleen seksueel gedrag en psychologische reacties op erotische stimuli van belang. Maar gaat het tevens om betekenissen die personen geven aan ervaringen in interactie met de sociaal-culturele context. Een seksuele identiteit is ook een sociale identiteit. In het proces van het zich verwerven van een seksuele identiteit stelt men zich de vraag: "wat betekent wat ik voel/doe voor mezelf en wat betekent dit sociaal gezien?"

Volgens Rust (1993) heeft kritiek op modellen van seksuele identiteitsontwikkeling het mogelijk gemaakt over biseksualiteit te denken als een bestaande vorm van seksualiteit. Door haar zijn deze modellen onderverdeeld in dichotome modellen en schaalmodellen. Met een dichotoom model is het volgende bedoeld: in wetenschappelijke theorieën werd gesteld dat seksuele aantrekking tot de andere sekse, seksuele aantrekking tot de eigen sekse uitsluit. In een schaalmodel wordt onderkend dat personen gedurende het leven kunnen opschuiven van seksuele aantrekking tot de andere sekse naar seksuele aantrekking tot de eigen sekse. Maar er wordt tevens beweerd dat een combinatie van deze verlangens en gedragingen wijzen op een proces van opschuiven naar een lesbische/homoseksuele identiteit, die vervolgens de 'ware' identiteit zou zijn. In deze modellen wordt een seksuele identiteit essentialistisch, in de zin van een biologisch en onveranderbaar gegeven, opgevat. Ieder

voorkomen van seksuele aantrekking tot de eigen sekse verwijst in dit denkkader naar iemands 'ware' lesbische/homoseksuele identiteit. In bestaande modellen wordt biseksualiteit genegeerd of opgevat als een intermediair tussen heteroseksualiteit en lesbische/homoseksualiteit. Biseksualiteit is dan een fase in de ontwikkeling naar een lesbische/homoseksuele identiteit maar geen eindfase.

Conceptueel kader

Onder biseksualiteit is het volgende verstaan: zich seksueel aangetrokken voelen tot zowel vrouwen als mannen; het ontplooiën van seksuele activiteit met zowel vrouwen als mannen en/of het hiernaar verlangen en zichzelf biseksueel noemen (Zinik, 1985).

Het begrip 'identiteit' verwijst naar de, in de Westerse samenleving, gezochte eenheid en continuïteit in de manier waarop het individu zichzelf waarneemt en manifesteert. Het is een voortdurend proces. Processen van identiteitsvorming zijn een interactie tussen behoeften en voorkeuren van een individu en haar sociale omgeving. Belangrijke aspecten die deel uitmaken van een identiteit zijn: sekse, leeftijd, klasse, etniciteit en seksuele voorkeur.

Een seksuele identiteit kan beschouwd worden als een sociaal-cultureel construct. Hiermee is bedoeld dat deze is ontstaan door interacties tussen behoeften en voorkeuren van een individu en haar historische en sociaal-culturele omgeving. Onder een seksuele identiteit wordt hier niet een essentie ofwel een biologisch en onveranderbaar gegeven verstaan.

Omdat is uitgegaan van een sociaal-interactionistisch standpunt aangaande seksuele identiteiten wordt de theorie van Richardson en Hart (1981) nader besproken. Volgens deze theorie is het vormen en behouden van een seksuele identiteit een voortdurend proces van sociale interactie. Seksuele identiteiten kunnen veranderen gedurende de levensloop. Ondanks het feit dat meerderen zich, in ieder geval gedurende een periode in hun leven in seksueel, emotioneel en sociaal opzicht aangetrokken voelen tot zowel de eigen als de andere sekse, is het uiteindelijk een minderheid die zich als biseksueel identificeert. De centrale vraag in deze theorie wordt daarom: hoe ontwikkelen zich seksuele voorkeuren, via welke processen worden seksuele voorkeuren tot seksuele identiteiten en hoe blijven seksuele identiteiten behouden of waardoor veranderen ze?

Over het algemeen worden mensen zich bewust van hun seksuele voorkeuren tijdens de adolescentie. Deze bewustwording ontstaat wanneer ze seksuele aantrekking tot de eigen en/of de andere sekse ervaren, en door de ontwikkeling van het vermogen over zichzelf na te denken. Ideeën en waarden omtrent biseksuele, lesbische/homoseksuele en heteroseksuele relaties spelen een belangrijke rol.

Een seksuele oriëntatie wordt een seksuele identiteit wanneer ze een centraal idee wordt in het zelfbeeld. Voor de ontwikkeling van een seksuele identiteit is niet een aantal oorzakelijke factoren aan te wijzen die voor iedereen op dezelfde manier geldig zijn. Hoe relevant factoren voor de ontwikkeling van een seksuele identiteit zijn, is afhankelijk van de betekenis die het individu in interactie met haar sociaal-culturele omgeving aan deze factoren geeft. Betekenisgeving wordt beïnvloed door de mate waarin er waarde wordt gehecht aan hoe de sociale omgeving oordeelt over aantrekking tot de eigen en/of de andere sekse, in interactie met haar beleving ervan. Betekenissen die aan ervaringen worden gegeven beïnvloeden zelfbeeld en wereldbeeld, wat mede bepaalt welke gebeurtenissen worden opgezocht.

Vervolgens is het begrip 'gender' van belang. Met gender is sekse in psychologische,

sociale en culturele zin bedoeld. Gender is de sociaal-culturele benoeming van gedragsmatige en psychosociale kwaliteiten van de seksen. Deze benoemingen zijn afhankelijk van manieren waarop culturen menselijke mogelijkheden voor de seksen definiëren en differentiëren. Hoewel in de Westerse samenleving in het algemeen wordt gedacht in de aan elkaar tegengestelde en uitsluitende categorieën 'vrouwelijk' en 'mannelijk', zijn er meer mogelijkheden. Gender zou eerder gedacht moeten worden op een continuüm dan als twee onderscheiden en aan elkaar tegengestelde categorieën (Jacobs en Roberts, 1989).

Vraagstelling

Er zijn nog weinig empirische gegevens verzameld over manieren waarop seksuele aantrekkingskracht tot de eigen én de andere sekse wordt geïntegreerd in processen van identiteitsvorming. Het uitgevoerde onderzoek was explorerend van aard. Niet het toetsen van hypothesen stond centraal maar het verzamelen van gegevens over een onderwerp waarover nog weinig bekend is. Een kwalitatieve methode van onderzoek is voor een dergelijke doelstelling het meest geschikt.

De centrale vraag luidde als volgt: wat betekenen biseksuele ervaringen voor een biseksuele identiteitsontwikkeling gedurende het leven van een bepaald individu, mede gelet op andere aspecten zoals sekse, leeftijd, klasse en etniciteit?

Belangrijke deelvragen waren: via welke processen verloopt een biseksuele identiteitsontwikkeling? Op wat voor manier zijn processen voor vrouwen en mannen verschillend? Waardoor zijn processen voor vrouwen en mannen verschillend?

Methodologie en onderzoeksgroep

Respondenten zijn geworven via oproepen die in maart 1994 in de volgende tijdschriften en kranten zijn verschenen: Opzij, Vrij Nederland, De Volkskrant, Trouw, Het Parool, Bi-Nieuws en de Gay-krant. Omdat medewerking aan de interviews tot stand is gekomen op initiatief van respondenten, is het niet verwonderlijk dat de meesten hun seksuele identiteit positief beleven. Het betekent ook dat er geen representatieve steekproef is samengesteld, wat het generaliseren van conclusies moeilijk maakt.

Een voordeel van kwalitatief onderzoek is een groter inzicht in betekenissen die respondenten geven aan gedachten over, seksuele aantrekkingskracht tot of seksueel gedrag met zowel de eigen als de andere sekse in interactie met de sociaal-culturele omgeving.

In april 1994 zijn in totaal twaalf mannen en twaalf vrouwen geïnterviewd. De interviews van twaalf vrouwen en acht mannen zijn geanalyseerd. In de analyse is de nadruk gelegd op de aspecten leeftijd en sekse.

Tabel 1. Kenmerken van de respondenten

Geslacht	Aan- tal	Leeftijd		Netto maand- inkomen		Opleiding		Woonplaats		Levensbeschouwing		Etniciteit		
		min.	max.	gem.	min.	max.	<HBO>	HBO	Randstad	overig	kerkelijk/wereldlijk	wit	anders	
Vrouw	12	24	58	38	<1100	2500-3250	5	7	3	9	2	10	11	1
Man	8*	23	51	37	<1100	>4500	0	8	4	4	0	8	7	1

*Er hebben vier mannen gereageerd die zowel seksuele ervaringen met de eigen als de andere sekse hebben, maar zich om verschillende redenen niet biseksueel noemen. Zij zijn buiten beschouwing gelaten. Een criterium om respondenten tot de onderzoeksgroep te rekenen is benoeming als biseksueel.

Biseksualiteit: een heterogene categorie

Biseksualiteit is een categorie waaronder vrouwen en mannen met uiteenlopende seksuele behoeften, voorkeuren en gedragingen schuil kunnen gaan. Aan de respondenten is daarom gevraagd wat zij onder de term 'biseksueel' verstaan. Alle respondenten noemen als primair aspect seksuele aantrekkings tot zowel vrouwen als mannen.

Op grond van omschrijvingen van respondenten, kunnen twee groepen worden onderscheiden. Eén groep omschrijft biseksualiteit als gelijktijdig behoefte hebben aan seksuele relaties met zowel een vrouw als een man, omdat anders een gemis wordt ervaren. We duiden ze aan met de term 'parallele' biseksuelen.

"Voor mij is biseksualiteit duidelijk een seksuele gerichtheid zowel naar een man toe als naar een vrouw toe, waardoor ik mij compleet voel. Als ik één van die twee onderdelen mis, gaat het na verloop van tijd knagen, dat voelt niet goed." (vrouw, 39 jaar).

Parallele biseksuelen verlangen naar relaties met beide seksen juist omdat vrouwen en mannen, niet alleen lichamelijk, maar ook in psychologische, sociale en culturele zin verschillend zijn. Zij benadrukken meer de verschillen dan overeenkomsten tussen beide seksen.

"Ik hou niet van tussenvormen. Ik hou niet van 'vrouwelijke' mannen en ook niet van 'mannelijke' vrouwen. Vrouwen zijn anders dan mannen. Gelukkig, want het zou toch wel een grauwe, grijze massa worden als het allemaal hetzelfde was." (man, 42 jaar).

De parallele biseksuele vrouwen zijn op zoek naar relaties met beide seksen. De parallele biseksuele mannen zijn op zoek naar seksuele contacten met mannen en relaties met vrouwen. Vrouwen en mannen hebben daarvoor verschillende argumenten. Parallele biseksuele mannen noemen als redenen voor een relatie met een vrouw - naast seksuele aantrekkings - de zorgzaamheid van vrouwen, vervulling van een kinderwens en maatschappelijke acceptatie. Seksuele contacten met mannen worden gezocht omdat seks met mannen als opwindender en makkelijker te realiseren wordt ervaren. Parallele biseksuele vrouwen willen naast een relatie met een man ook een relatie met een vrouw omdat in de eerste relatie aan bepaalde behoeften niet wordt voldaan. Voor het aangaan van een relatie met een vrouw wordt - naast seksuele aantrekkings - een grotere emotionele betrokkenheid, betere commu-

nicatie en het minder vastzitten in een traditioneel rollenpatroon genoemd. In een relatie met een vrouw ervaren vrouwen meer ruimte om van 'vrouwenrol' of 'mannenrol' te wisselen. De inhoud van een 'vrouwenrol' is voor betrokken respondentes de volgende: afhankelijk, verzorgend en afwachtend. De inhoud van een 'mannenrol' is: degene die het meest bepaalt, verzorgd wordt en initiatieven neemt. Ook voor vrouwen speelt in het aangaan van een relatie met een man - naast seksuele aantrekking - maatschappelijke acceptatie een rol. Voor respondentes boven de vijfendertig jaar is daarnaast de vanzelfsprekendheid van heteroseksualiteit van belang geweest. Beide seksen neigen, wanneer ze verplicht worden te kiezen, naar een relatie met een vrouw.

Een tweede groep wordt gevormd door respondenten die zich afwisselend aangetrokken voelen tot een vrouw of een man. Zij ervaren geen gemis wanneer ze een relatie hebben met iemand van de andere of de eigen sekse en zijn aangeduid met de term 'seriële' biseksuelen. De meeste van hen voelen zich aangetrokken tot een persoon en vinden de sekse van de ander van ondergeschikt belang.

"Biseksualiteit is voor mij de mogelijkheid verliefd te worden op een mens en er ook een relatie mee aan kunnen gaan. Zowel op emotioneel als lichamelijk gebied. Ik val op een karakter, misschien ook op het uiterlijk - iets minder geloof ik - maar niet direct op een geslacht." (man, 23 jaar)

Voor hen zijn criteria zoals bijvoorbeeld gedeelde interesses, leeftijd, karakter of uiterlijk bepalender voor het zich aangetrokken voelen dan sekse.

De seriële biseksuelen hebben de meeste moeite zich te plaatsen binnen de bestaande seksuele categorieën. Het grootste bezwaar vinden ze dat er geen ruimte is voor verandering wanneer men haar/zijn seksualiteit zou benoemen als heteroseksueel of lesbisch/homoseksueel. Eigenlijk passen deze respondenten in geen van de bestaande categorieën omdat seksuele aantrekking voor hen niet in eerste instantie met de sekse van de ander te maken heeft. Ze lijken eerder op zoek te zijn naar een partner die 'vrouwelijke' en 'mannelijke' eigenschappen combineert. Voor hen is gender niet direct gekoppeld aan de sekse van een persoon.

Uit antwoorden van seriële biseksuelen, op de vraag naar verschillen of overeenkomsten in beleving van seksualiteit en relaties met beide seksen, is af te leiden dat er voor hen een spanningsverhouding bestaat tussen ideaal en werkelijkheid. Voor de meesten van hen blijkt de sekse van de ander toch relevant. Bijvoorbeeld omdat criteria van seksuele aantrekking verschillend zijn voor beide seksen, door verschillen in seksualiteitsbeleving, verschillen in beleving van relaties of omdat maatschappelijke vooroordelen als belemmerend worden ervaren in het aangaan van relaties met de eigen sekse. Het lijkt erop dat seriële biseksuelen het wenselijk vinden wanneer sekse een minder relevant onderscheidingsprincipe zou zijn. Maar ook zij ervaren dat iedereen vanaf haar geboorte deel uitmaakt van culturele praktijken waarin onderscheid wordt gemaakt op basis van sekse. Het gevolg is dat vrouwen en mannen verschillend worden gesocialiseerd op grond van hun biologisch geslacht. Voor de meesten is er eerder sprake van een ideaal dan van praktijk dat de sekse van de ander geen verschil maakt.

"Ik heb de indruk dat het voor mij bij mannen veel sneller duidelijk is of ik me seksueel tot hen

aangetrokken voel. Bij vrouwen ben ik altijd twijfelachtig: is dit een uit de hand gelopen bewondering - omdat ik me nu eenmaal identificeer met vrouwen - of is dit echt een verliefdheid en wil ik daar een relatie mee? Een relatie met een vrouw aangaan vind ik lastiger dan met een man. Met name door het maatschappelijk aspect. Ik weet niet of ik sterk genoeg ben om daarvoor te kiezen." (vrouw, 27 jaar).

Seksuele identiteitsontwikkeling

Of de verschillende vormen van biseksualiteit ook een verschillende seksuele identiteitsontwikkeling kennen is niet duidelijk uit de onderzoeksgegevens af te leiden. Verwacht kan worden dat parallelle biseksuelen zich vanaf de puberteit bewust zijn van seksuele aantrekkings tot beide seksen. Zij voelen immers een gemis als zij alleen een relatie met één van beide seksen hebben. Van seriële biseksuelen kan verwacht worden dat zij zich later bewust worden van hun biseksualiteit, omdat zij te maken hebben met afwisselende aantrekkings tot de eigen of de andere sekse. Uit de gegevens blijkt echter dat een aantal seriële biseksuelen zich vanaf de puberteit bewust is van seksuele aantrekkings tot beide seksen, terwijl een aantal parallelle biseksuelen zich later in het leven aangetrokken is gaan voelen tot de eigen sekse. Verschillen tussen respondenten in bewustwordingsprocessen worden meer bepaald door de variabelen sekse, leeftijd, klasse, etniciteit en godsdienstige achtergrond.

De ontwikkeling van een seksuele identiteit verloopt via sociaal-culturele en psychologische processen. Twee mannen en een vrouw hebben de godsdienstige context waarin ze zijn opgegroeid als belemmerend ervaren in het accepteren van seksuele aantrekkings tot de eigen sekse. Onder invloed van religieuze waarden en normen hebben ze seksuele aantrekkings tot de eigen sekse gedurende een periode als negatief beleefd en onderdrukt.

"Er is een periode geweest dat ik vond dat ik me alleen tot vrouwen aangetrokken mocht voelen. Dat heeft met je adolescentie te maken en je wordt min of meer door je omgeving gedwongen om een keus te maken. Ik was toen nog erg gelovig en mijn geloof speelde een rol. Het was een doodzonde om met mannen naar bed te gaan." (man, 32 jaar).

Vervolgens zijn er verschillen tussen vrouwen en mannen en tussen vrouwen onderling. Met name vrouwen ouder dan vijfendertig jaar zijn zich later dan de puberteit bewust geworden van seksuele aantrekkings tot de eigen sekse. Voor hen was heteroseksualiteit een meer dwingende en vanzelfsprekende leefstijl dan voor jongere respondentes. Economische afhankelijkheid kan een factor zijn geweest die daartoe heeft bijgedragen.

"Ik ben min of meer door mijn ouders het huwelijk in gestuurd. Ik was de enige dochter van wat oudere ouders. Hun grootste zorg was hun dochter, die moest zo snel mogelijk op haar plaats van bestemming zijn. En die bestemming was het huwelijk." (vrouw, 46 jaar).

Voor respondentes jonger dan vijfendertig jaar is de vanzelfsprekendheid van heteroseksualiteit en het op zoek zijn naar een monogame relatie minder dwingend aanwezig.

"Ik geloof niet dat ik op de middelbare school het woord biseksualiteit kende, maar ik wist van mezelf wel dat ik op mannen en vrouwen kon vallen. In die periode heb ik er met een vriendin

over gesproken. Wij hadden allebei verliefdheden voor mannen en voor vrouwen." (vrouw, 24 jaar).

Zes van de acht mannelijke respondenten zijn zich, in tegenstelling tot de meeste vrouwelijke respondenten, vanaf de puberteit bewust van seksuele aantrekking tot beide seksen. Een mogelijke verklaring kunnen culturele normen en waarden met betrekking tot seksualiteit zijn en de mate waarin deze zijn geïnternaliseerd. Het hebben van seksuele verlangens en gevoelens buiten een monogame en heteroseksuele relatie was voor vrouwen minder geoorloofd dan voor mannen (Ussher, 1994).

Uit de verhalen van respondenten is af te leiden dat het zich aangetrokken voelen tot de eigen sekse niet in gelijke mate herkenbaar is als het zich aangetrokken voelen tot de andere sekse. Ook respondenten die zich vanaf hun puberteit bewust zijn van seksuele aantrekking tot beide seksen gaan in eerste instantie een heteroseksuele relatie aan. Verlangens naar de eigen sekse verdwijnen dan voor een periode naar de achtergrond. Een mogelijke verklaring is dat iedereen wordt opgevoed met de verwachting van een heteroseksuele identiteit. Voor de ontwikkeling van een niet-heteroseksuele identiteit is het noodzakelijk dat het individu een tegenstelling waarneemt tussen de door de sociale omgeving verwachte heteroseksuele verlangens en ervaringen en de eigen verlangens en ervaringen. Met name verlangens en ervaringen die niet makkelijk in een dominant waarnemingsschema kunnen worden ingepast of ervaringen die afkeurenswaardig worden gevonden, worden niet herkend, zijn niet benoembaar of worden onderdrukt. Heteroseksualiteit fungeert als een dominant waarnemingschema. In eerste instantie worden aan verlangens en ervaringen betekenissen gegeven die consistent zijn met een heteroseksuele identiteit. Of een tegenstelling kan worden waargenomen is mede afhankelijk van kennis die iemand heeft van inhoud van begrippen die betrekking hebben op andere seksuele identiteiten (Rust, 1993).

Het meest in het oog springende aspect aan de beschreven bewustwordingsprocessen is de onbekendheid met de term 'biseksualiteit'. Wanneer respondenten geconfronteerd worden met seksuele aantrekking tot zowel vrouwen als mannen, ongeacht of dit zich afwisselend of gelijktijdig voordoet, moeten de meesten actief op zoek naar informatie. De onbekendheid wordt door sommigen als belemmerend ervaren en laat een periode van verwarring lang voortduren.

"Van biseksualiteit had ik nooit gehoord. Zeker niet toen ik jong was. Ik kon geen keuze maken voor lesbische seksualiteit want zo voelde ik me niet. Ik denk dat ik het woord zo rond mijn vierentwintigste ben tegengekomen. Daarom is het bij mij heel lang blijven liggen." (vrouw, 35 jaar).

Globaal zijn de volgende fasen te onderscheiden in bewustwordingsprocessen: verwarring, vinden van de term 'biseksualiteit' en zelf-benoeming, zelf-acceptatie maar soms ook blijvende onzekerheid (Weinberg, Williams en Pryor, 1994). Een fase van verwarring bestaat uit het zich gedwongen voelen te kiezen, vaak onder druk van de sociale omgeving, voor heteroseksualiteit of lesbische/homoseksualiteit. Voor sommige respondenten is het zich een periode lesbisch/homoseksueel noemen een overgangsfase geweest naar een biseksuele identiteit. Men gaat op zoek naar herkenning door te lezen, zich aan te sluiten bij een gespreksgroep of door professionele hulp te zoeken. Meestal biedt het vinden van de term en kennis over de inhoud zekerheid. Gemiddeld zijn respondenten zich eind twintig of begin

dertig jaar biseksueel gaan noemen. Zelf-acceptatie komt op gang doordat men anderen leert kennen met vergelijkbare verlangens en ervaringen. Er wordt steun ervaren van een groep waardoor afkeurende reacties van anderen minder zwaar wegen. Met 'blijvende onzekerheid' is bedoeld dat er minder sociale acceptatie bestaat voor het zichzelf biseksueel noemen.

"Het wordt niet helemaal serieus genomen door mijn vriendinnen. Ze doen er een beetje lacherig over. Ze vinden dat ik eigenlijk toch hetero ben. Het is een niet serieus genomen categorie en dat vind ik vervelend." (vrouw, 32 jaar).

Druk van de sociale omgeving veroorzaakt niet bij alle respondenten onzekerheid over de eigen seksuele identiteit. Over genoemde fasen moet dan ook opgemerkt worden dat ze niet bedoeld zijn als opeenvolgende stadia die door alle respondenten op dezelfde manier doorlopen worden. Een dergelijke voorstelling doet teveel afbreuk aan de gevarieerdheid als gevolg van verschillen in sociaal-culturele achtergrond, sekse en leeftijd.

Biseksualiteit in de huidige levensfase

De meeste geïnterviewden, op één vrouw en één man na, accepteren hun biseksualiteit en beleven hun seksuele identiteit positief. Eén respondente zegt daarover het volgende:

"Het is hoe ik wil zijn. Ik vind het juist leuk dat ik een weg open houd. Dat heb ik niet alleen op seksueel gebied, maar dat is iets wat in heel mijn leven zit. Ik hou er niet van om mogelijkheden uit te sluiten." (vrouw, 31 jaar).

Voor ongeveer één derde van de mannen en bijna de helft van de vrouwen is hun biseksualiteit zo normaal geworden dat ze dit in de meeste situaties niet noemenswaard vinden. Hoe minder een seksuele identiteit op de voorgrond staat hoe meer deze een geïntegreerd onderdeel van een identiteit is geworden.

"Ik ben vergeten te zeggen dat ik biseksueel ben, maar in mijn denken is dat eigenlijk al gewoon, het is geïntegreerd in mijn leven en vandaar dat ik het niet meer apart noem." (vrouw, 35 jaar)

Respondenten zijn meestal alleen open over hun seksuele identiteit in voor hen relevante situaties, dat wil zeggen ten opzichte van partners en vrienden. De onbekendheid en het afwijken van de norm veroorzaakt vooroordelen bij anderen waardoor zowel seriële als parallelle biseksuelen in weinig situaties open zijn. De volgende vooroordelen zijn het meest genoemd: niet kunnen beslissen, discussies over het wel of niet bestaan van biseksualiteit, biseksuelen zijn promiscue, kunnen niet trouw zijn aan één partner en biseksualiteit is een overgangsfase van een heteroseksuele identiteit naar een lesbische/homoseksuele identiteit. In de mate van openheid zijn geen duidelijke verschillen gevonden tussen parallelle en seriële biseksuelen.

"Bijna iedereen zegt: je weet gewoon niet te kiezen. Omdat ik op meerdere vlakken wat

wiebelig ben gaat dat zo: ach ja, dat hoort gewoon bij jou. Je weet niet wat je wil en je kunt gewoon niet kiezen." (vrouw, 31 jaar).

"Toen ik de eerste keer in het COC had gezegd dat ik biseksueel was, werd er gezegd dat het een overgangsfase was van heteroseksualiteit naar homoseksualiteit. Dat ik niet voor mijn homoseksualiteit durfde uit te komen. Dat heeft me toen behoorlijk onzeker gemaakt." (man, 23 jaar)

Redenen die een aantal vrouwen aanvoert om niet open over hun biseksualiteit te zijn, zijn anders dan die van mannen. Vrouwen worden door het benoemen van hun seksualiteit door sommige mannen als makkelijk beoordeeld in het aangaan van seksuele contacten. Mannen zijn niet open over hun biseksualiteit omdat het maatschappelijk minder geaccepteerd is zich aangetrokken te voelen tot de eigen sekse.

Vervolgonderzoek

Onderscheid is gemaakt tussen parallelle en seriële biseksualiteit. Onder parallelle biseksualiteit is het verlangen naar gelijktijdige relaties met zowel een vrouw als een man verstaan, omdat anders een gemis wordt ervaren. Seriële biseksualiteit is het zich aangetrokken voelen tot een persoon waarbij de sekse van de ander van ondergeschikt belang is. Sekse is blijkbaar niet voor iedereen van doorslaggevend belang voor het aangaan van seksuele relaties. Een vraag voor vervolgonderzoek kan zijn wat dit betekent voor het functioneren van sekse in seksualiteit en in een seksuele identiteitsontwikkeling.

Verschillende gegevens wijzen op de maatschappelijk marginale positie van biseksualiteit. Een voorbeeld hiervoor is de aanvankelijke onbekendheid van respondenten met de term 'biseksueel'. Vervolgonderzoek kan verricht worden naar hoe de onbekendheid van de inhoud van andere seksuele identiteiten dan heteroseksualiteit, functioneert in een seksuele identiteitsontwikkeling. En wat zijn de gevolgen van deze 'onzichtbaarheid'?

Summary

Bisexualities: between longing and reality

This article is a report of a qualitative and exploring research concerning bisexuality. Based on empirical findings gathered through twenty interviews with twelve women and eight men, two forms of bisexuality: could be discerned: parallel and serial bisexuality. Parallel bisexuals long for relations with a woman and a man simultaneously. They tend to stress existing differences between the sexes. Serial bisexuals tend to emphasize similarities between the sexes. For them the sex of the other is of minor importance. The development of bisexualities is described with special emphasis on gender and age. Finally it is described to what extent respondents accept their own sexuality, how open they are towards others and the kind of prejudices they meet.

Literatuur

- Evans, D.T.(1993). Dual citizenship? In: D.T. Evans. *Sexual citizenship: the material construction of sexualities*. Routledge, London.
- Hansson, H.(1990). *Biseksuele levens in Nederland*. Orlando, Amsterdam.

- Hutchins, L. & L. Kaahumanu (1991). *Bi any other name: bisexual people speak out*. Alyson Publications, Boston.
- Jacobs, S. & C. Roberts (1989). Sex, sexuality, gender and gender variance. In: S. Morgen (ed.). *Gender and anthropology: critical reviews for research and teaching*. American Anthropological Association, Washington.
- Kinsey, A.C., W.B. Pomeroy & C.E. Martin (1948). *Sexual behavior in the human male*. Saunders, Philadelphia.
- Kinsey, A.C., W.B. Pomeroy, C.E. Martin & P.H. Gebhard (1953). *Sexual behavior in the human female*. Saunders, Philadelphia.
- Paul, J.P.(1985). Bisexuality: reassessing our paradigms of sexuality. *Journal of Homosexuality*, 11: 21-34.
- Paul, J.P.(1984). The bisexual identity: an idea without social recognition. *Journal of Homosexuality*, 9: 45-64.
- Rust, P.C.(1993). Coming out in the age of social constructionism: sexual identity formation among lesbian and bisexual women. *Gender and Society*, 7: 50-77.
- Richardson, D. & J. Hart.(1981). The development and maintenance of a homosexual identity. In: D. Richardson & J. Hart (eds.). *The theory and practice of homosexuality*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Shuster, R.(1987). Sexuality as a continuum: the bisexual identity. In: The Boston lesbian psychologies collective (eds.). *Lesbian psychologies: explorations and challenges*. University of Illinois Press, Boston.
- Ussher, J.M.(1994). Theorizing female sexuality: social constructionist and post-structuralist accounts. In: P.Y.L. Choi en P. Nicolson (eds.). *Female sexuality: psychology, biology and social context*. Harvester Wheatsheaf, London.
- Weinberg, M.S., C.J. Williams & D.W. Pryor (1994). *Dual attraction: understanding bisexuality*. Oxford University Press, Oxford.
- Zinik, G.(1985). Identity conflict or adaptive flexibility? *Journal of Homosexuality*, 11: 7-20.